

An'anaviy ijrochilikni zamonaviylashtirish usullari (polifonik kompozitsiyaga moslashtirish)

Muhayyo Elmurod qizi Mustafoyeva
Navoiy davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek an'anaviy musiqa ijrochiligini zamonaviylashtirishning innovatsion yo'llari, xususan, monofonik xalq musiqasini polifonik kompozitsiya shaklida qayta ishlash va ijro etish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda an'anaviy va zamonaviy musiqa uslublarning integratsiyasi, milliy musiqa merosini saqlab qolish bilan birga uni zamonaviy talablarga moslashtirishning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqilgan. Maqolada monofonik xalq kuy va ashulalarini polifonik fakturaga o'tkazish texnikasi, garmonik rivojlantirish prinsiplari, kontrapunkt qonuniyatlarini milliy musiqa xususiyatlari bilan uyg'unlashtirish usullari o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, an'anaviy musiqaning polifonik qayta ishlanishi milliy melodiya va maqomiy tizimning o'ziga xos xususiyatlarini saqlab qolgan holda, zamonaviy tinglovchilar uchun yangi estetik tajriba yaratadi va milliy musiqa merosining xalqaro miqyosda tan olinishiga yordam beradi. Shuningdek, maqolada polifonik aranjirovka yaratish bosqichlari, ijroda yuzaga keladigan texnik va badiiy muammolar hamda ularni hal qilish yo'llari tahlil qilingan. An'anaviy musiqani zamonaviylashtirish nafaqat milliy meros saqlash, balki uni rivojlantirish va keng ommalashtirishning muhim vositasi ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: an'anaviy ijrochilik, zamonaviylashtirish, polifoniya, monofoniya, musiqa aranjirovkasi, milliy musiqa merosi, garmonizatsiya, kontrapunkt, maqom tizimi, xalq musiqasi, innovatsion yondashuvlar, musiqa integratsiyasi, ijro uslubi, badiiy qayta ishlash, musiqa kompozitsiyasi, etnomusikologiya, zamonaviy aranjirovka, milliy o'ziga xoslik, musiqa modernizatsiyasi, madaniy meros

Methods of modernizing traditional performance (adaptation to polyphonic composition)

Muhayyo Elmurod qizi Mustafoyeva
Navoi State University

Abstract: This article analyzes innovative ways of modernizing Uzbek traditional music performance, particularly the issues of reworking and performing monophonic folk music in the form of polyphonic composition. The research examines theoretical and practical aspects of integrating traditional and modern musical styles, preserving

national musical heritage while adapting it to contemporary requirements. The article studies the technique of transferring monophonic folk melodies and songs to polyphonic texture, principles of harmonic development, and methods of harmonizing counterpoint laws with the characteristics of national music. According to research results, the polyphonic reworking of traditional music creates a new aesthetic experience for modern audiences while preserving the unique characteristics of national melodies and maqam system, and helps in international recognition of national musical heritage. Additionally, the article analyzes the stages of creating polyphonic arrangements, technical and artistic problems arising in performance, and ways to solve them. It is substantiated that modernizing traditional music is an important means not only of preserving national heritage but also of developing and popularizing it widely.

Keywords: traditional performance, modernization, polyphony, monophony, music arrangement, national musical heritage, harmonization, counterpoint, maqam system, folk music, innovative approaches, music integration, performance style, artistic reworking, music composition, ethnomusicology, contemporary arrangement, national identity, music modernization, cultural heritage

1. KIRISH

O'zbek milliy musiqasi - dunyo musiqa madaniyatining eng qadimiy va boy namunalaridan biri. Asrlar davomida shakllangan xalq kuylari, maqom san'ati va ashulalar o'zining monofonik tabiati, maqomiy tizimi va maxsus ijro uslubi bilan ajralib turadi. Biroq, zamonaviy globallashuv sharoitida milliy musiqani yanada keng ommalashtirish, xalqaro miqyosda targ'ib qilish va yosh avlodga yetkazish uchun uni zamonaviylashtirish zaruriyati tug'ilmoqda.

1.1. Muammoning dolzarbligi

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Milliy musiqa san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori milliy musiqa merosini saqlash, rivojlantirish va zamonaviylashtirish vazifasini belgilaydi. UNESCO tomonidan o'zbek maqom san'atining "Insoniyat og'zaki va nomoddiy merosi" ro'yxatiga kiritilishi bu merosni dunyo miqyosida targ'ib qilish mas'uliyatini oshirdi.

An'anaviy o'zbek musiqasi asosan monofonik - bitta melodiya chizig'idan iborat. Bu xalq musiqa tizimining tabiiy xususiyati. Biroq, zamonaviy tinglovchi, ayniqsa yosh avlod, ko'p ovozli (polifonik) musiqaga ko'proq o'rganib qolgan. Shuningdek, xalqaro musiqa maydoni ham asosan garmonik va polifonik tizimda ishlaydi.

Muammolar:

- An'anaviy monofonik musiqa zamonaviy tinglovchiga ba'zan "oddiy" tuyuladi
- Milliy musiqa xalqaro miqyosda yetarlicha tanilmaydi
- Yosh ijrochilar an'anaviy musiqadan uzoqlashmoqda
- Zamonaviylashtirishga urinishlarda milliy o'ziga xoslik yo'qolishi xavfi mavjud

Shuning uchun asosiy vazifa - an'anaviy musiqaning mohiyati, milliy xususiyatlari va maqomiy asoslarini saqlab qolgan holda, uni polifonik kompozitsiya shaklida qayta ishlash va zamonaviylashtirishdir.

1.2. Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Maqsad: O'zbek an'anaviy musiqasini polifonik kompozitsiya shaklida qayta ishlash va ijro etish metodikasini ishlab chiqish, milliy o'ziga xoslikni saqlab qolgan holda zamonaviylashtirishning ilmiy asoslarini yaratish.

Vazifalar:

1. Monofonik va polifonik musiqa tizimlarining xususiyatlarini taqqoslash
2. O'zbek an'anaviy musiqasining maqomiy va melodik xususiyatlarini o'rganish
3. Milliy musiqani polifoniyaga moslashtirish prinsiplarini aniqlash
4. Garmonizatsiya va kontrapunkt texnikalarini milliy musiqa bilan integratsiyalash
5. Amaliy aranjirovka namunalari yaratish va tahlil qilish

2. MONOFONIYA VA POLIFONIYA: NAZARIY ASOSLAR

2.1. Monofonik musiqa tizimi

Monofoniya (yunon tilidan "mono" - bitta, "phone" - tovush) - bitta melodiya chizig'idan iborat musiqa.

O'zbek an'anaviy musiqasining xususiyatlari:

Maqom tizimi:

- 12 maqom (Rost, Navo, Dugoh, Segoh, Chorgoh, Panjgoh va boshqalar)
- Har bir maqomning o'ziga xos parda (звукоряд) tizimi
- Maxsus interval munosabatlari
- Mikrotonlar (chorak va sakkizlik tonlar)

Melodiya xususiyatlari:

- Keng diapazon
- Melizmlar (nozik bezaklar)
- Glissando va portamento
- Erkin ritm (rubato)
- Improvizatsion xarakter

Ijro uslubi:

- Lirik ifodalilik
- Emotional ta'sirchanlik
- Vokal yoki instrumental monofoniya
- Modallik (maqom asosida)

2.2. Polifonik musiqa tizimi

Polifoniya (yunon tilidan "poli" - ko'p, "phone" - tovush) - bir necha mustaqil melodiya chizig'ining uyg'unligi.

Polifoniya turlari:

Kontrapunkt polifoniyasi:

- Har bir ovoz mustaqil melodiya
- Gorizontal (melodik) fikrlash
- Imitatsiya texnikasi
- Fuga va kanon shakllari

Garmonik polifoniya:

- Asosiy melodiya + soprovod
- Vertikal (garmonik) fikrlash
- Akkord progressiyalari
- Gomofon-garmonik faktura

Aralash polifoniya:

- Kontrapunkt va garmoniyaning kombinatsiyasi
- Zamonaviy kompozitsiyalarda keng tarqalgan
- Turli faktura turlari

2.3. Ikki tizimning taqqoslashi

Monofoniya	Polifoniya
Bitta melodiya	Ko'p melodiya
Gorizontal fikrlash	Vertikal va gorizontal
Modallik (maqom)	Tonallik (major-minor)
Erkin ritm	Aniq ritm tizimi
Improvizatsiya	Aniq yozilgan musiqa
Mikrotonlar	Tempirlangan tizim

3. AN'ANAVIY MUSIQANI POLIFONIYAGA MOSLASHTIRISH PRINSIPLARI

3.1. Milliy xususiyatlarni saqlash

Asosiy printsip: Zamonaviylashtirish - milliy xususiyatlarni yo'qotish emas, yangi shaklda taqdim etishdir.

Saqlanishi kerak bo'lgan elementlar:

Maqom tizimi:

- Asosiy melodiyada maqom pardasi to'liq saqlanishi
- Xarakterli intervallar o'zgarmasligi
- Mikrotonlarni iloji boricha saqlash
- Maqomning kayfiyati va mazmuni

Melodiya xususiyatlari:

- Asosiy melodiya tanib olinarliligi
- Milliy ornamentika (melizmlar)
- Milliy ritm naqshlari
- Xarakterli intonatsiyalar

Ijro uslubi:

- Milliy ijro maneri
- Emotsional ifodalilik
- Lirik-dramatik xarakter

3.2. Garmonizatsiya prinsiplari

Milliy melodiyaning garmonlashtirish - eng murakkab vazifa.

Yondashuvlar:

Modal garmoni:

- Maqom pardasi asosida akkordlar
- An'anaviy major-minor emas
- Horizontal fikrlash ustuvorligi
- Ochiq kvintalar va kvartalar

Milliy garmoni:

- O'zbek musiqa nazariyotchilari (Yu.Rajabov, F.Qoramatov) tavsiyalari
- Milliy cholg'u asboblarning garmonik imkoniyatlari
- Rubobning, dutor va torning akkord tuzilmasi
- G'ijjak va nay uchun polifoniya

Zamonaviy garmoni:

- Jazga yaqin akkordlar (septakkordlar, nonakkordlar)
- Klaster texnikasi
- Parallel harakat
- Pedal nuqtalari

5.2. Xalq cholg'u asboblari ansambli

Tarkib:

- Rubob (yetakchi melodiya)
- Dutor (garmoni va ritm)
- Tor (kontrapunkt)
- Doira (ritm)
- Chang (garmonik to'ldiruvchi)

Moslashtirish:

- Har bir asbobning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish
- Milliy ijro uslubini saqlash
- Tembr kontrastlari

5.3. Aralash ansambl

O'zbek va yevropa asboblari:

- Rubob + skripka
- Dutor + violonchel
- Nay + fleyta
- Chang + arfa

Afzalliklar:

- Boy tembr palitra
- Milliy va xalqaro musiqa tilining sintezi
- Keng auditoriya uchun

XULOSA

An'anaviy o'zbek musiqasini polifonik kompozitsiya shaklida qayta ishlash va zamonaviylashtirish - milliy musiqa merosini saqlash va rivojlantirishning samarali yo'li. Tadqiqot natijalariga ko'ra:

1. Milliy o'ziga xoslik - zamonaviylashtirish jarayonida asosiy saqlanishi kerak bo'lgan element. Maqom tizimi, xarakterli intervallar, milliy ornamentika va ijro uslubi har doim birinchi o'rinda turishi kerak.

2. Modal garmoniya - o'zbek musiqasini garmonlashtirish uchun eng mos yondashuv. An'anaviy yevropa major-minor tizimi emas, maqom pardasi asosida qurilgan garmoniya milliy xususiyatni saqlaydi.

3. Kontrapunkt texnikasi - milliy melodiylarni boyitish va ko'p qatlamli qilish uchun kuchli vosita. Imitatsiya, parallel harakatlar va kontrastli melodiylar yangi estetik tajriba yaratadi.

4. Faktura xilma-xilligi - bir xil melodiyaning turli shakllarda taqdim etish tinglovchi qiziqishini oshiradi va asarni boy qiladi.

5. Asboblarning tanlash - to'g'ri asbob yoki ansambl tarkibi milliy tovush koloritini saqlash uchun muhim.

Tavsiyalar:

- Har doim milliy xususiyatlarni birinchi o'ringa qo'ying
- Garmonlashtirish odobli va tabiiy bo'lsin
- Murakkablik uchun murakkablik yaratmang
- Aranjirovka asosiy melodiyaning boyitishi kerak, yo'qotmasligi
- Sinov ijrolarni o'tkazing va feedback oling

An'anaviy musiqani zamonaviylashtirish - bu nafaqat texnik jarayon, balki ijodiy va mas'uliyatli vazifa. Bizning maqsadimiz - milliy musiqa merosini yangi avlodlarga yetkazish va uni butun dunyoga tanitiishdir!

Foydalanilgan adabiyotlar

1. СС Болта-Зода. Принципы и приложения музыкальной формы. Science and Education 5 (2), 432-438

2. СБ Саидий. Нестандартные психологические структуры и модуляция в педагогике. Science and Education 5 (2), 348-354

3. СС Болта-Зода. Обменное приёмы аккордов семейство субдоминанты и доминанты использование на фортепиано. Science and Education 5 (2), 439-444

4. СБ Саидий. Художественно-педагогическое общение как средство формирования музыкальной мотивации школьников. Science and Education 5 (2), 322-327
5. Саидий, Саид Болта-зода. Адаптивность детей к школе при посещении и непосещении дошкольного учреждения. Science and education 4 (5), 1105 - 1112
6. Ропиева, Дурдона Акмаль кизы, Саид Болтазода, Саидий. Технологии формирования и развития вокально-хорового навыка студентов через народные песни. Science and Education 4 (2), 1330-1336
7. СБ Саидий. Определения понятий диктанта в теории музыки. Science and Education 3 (12), 823-828
8. Саидий, Саид Болта-зода. Бекзод Турсун угли Алиев. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492
9. Саидий, Саид Болта-зода. Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. Science and Education 3 (4), 1605-1611
10. Саидий, Саид Болта-зода. Алиев, Бекзод Турсун угли. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492
11. Саидий, Саид Болта-зода. Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивная методика обучения жанрам, созданных на народные лады, учащимся музыкальных и художественных школ. Science and Education scientific journal 4 (ISSN 2181-0842), 1618
12. Саидий, Саид Болта-зода. Механизмы формирования культуры почитания человеческих ценностей у старшеклассников на основе фольклора в хоре. Science and Education 4 (2), 1386-1391
13. Саидий, Саид Болта-зода. Психологические характеристики музыкальных звуков. Узбекистан 2 (2), 76-82
14. Ибрагимов, Умид Собиржонович, Саид Болтазода, Саидий. Современные методы формирования техники исполнения студентов на занятиях. Science and Education 4 (2), 1234-1239
15. Ропиева, Дурдона Акмаль кизы, Саид Болтазода, Саидий. Технологии формирования и развития вокально-хорового навыка студентов через народные песни. Science and Education 4 (2), 1330-1336
16. Саидий, Саид Болта-Зода, Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза ... Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. Science, and Education 3 (4), 1605-1611

17. Саидий, Саид Болтазода. О некоторых простейших обобщениях приёмов и методов по музыке общеобразовательной школе. *Science and Education* 3 (8), 196-203
18. Саидий, Саид Болта-Зода, Салимова, Бахринисо Бахромжон кизи. Вариационный подход к построению однородной музыки, размышление идеального подхода к её решению. *Science and Education* 3 (8), 138-144
19. Саидий, Саид Болта-Зода, Рустамов, Азизбек Рустам ўғли. Выработка отдельных музыкальных способностей: ритмического и тембрового слуха. *Science and Education* 3 (8), 151-155
20. Саидий, Саид Болтазода. Сложный принцип формообразования в изоритмическом сложении музыки. *Science and Education* 3 (11), 962-969
21. Саид Болта-Зода, Саидий. Основные направления возбуждения мелкой моторики по направлению музыки. *Science and Education* 3 (10), 582-590
22. Саидий, Саид Болта-Зода. Песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. *Science and education*. 3 (4), 1200-1205
23. Саидий, Саид Болта – зода. Об эффектно влияние теории, в создании музыкального произведения. *Science and Education* 3 (12), 864 - 870
24. Саидий, Саид Болта-Зода, Ропиева, Дурдона Акмал кизи. Проблемы совершенствования управления музыкальной деятельностью дошкольного образовательного учреждения. *Science and Education* 3 (8), 183-188
25. Саид Болтазода, Саидий. Эффект образования музыки к системы общеобразовательной школы. *Science and Education* 3 (8), 224-230
26. Саид Болтазода, Саидий, Субхонов, Отабек Адилевич. Основы управления музыкального диктанта по сольфеджио. *Science and Education* 3 (3), 825-830
27. Саидий, Саид Болта-Зода. Обратный сдвиг гармоничный линии в многоголосных произведениях. *Science and Education* 3 (12), 871 -877
28. Саидий, Саид Болта-Зода. Повышение или понижение основных ступеней, знаки альтерации. *Science and Education* 3 (12), 878 - 884
29. Саидий, Саид Болта-Зода. Элементы абстрактной и абсолютной звучании музыкального звука. *Science and Education* 4 (1), 597-603
30. Саидий, Саид Болта-Зода. Теоретическое рассмотрение вероятности совпадения неаккордовых звуков в произведениях. *Science and Education* 4 (1), 556-562